

DR. ANTAL-LUNDSTRÖM ILONA

A Látható hangok program rövid bemutatása¹

PEDAGÓGIAI JELENETEK

Az emberi beszéd nagyon gazdag, különböző hangerőségek, hangmagasságok, szünetek váltakoznak benne. Ez a változottság nehezzé teheti ugyanannak a szövegnek a megértését, ha azt egy másik nyelvjárásban, más hangszínnel halljuk. Egy nyelvtanilag tökéletesen formált szövegben egy idegenes kiejtés, egy „törés” a megszokott nyelv dallamában, ritmusában azt eredményezheti, hogy a hallgató nem érti, amit az idegen mond. Hiába, hogy csak a nyelv dallama vagy ritmusa másféle, mégis érthetetlen. Érdekes ugyanakkor, hogy a zeneileg gyakorlott fülű embernek nem jelent olyan nagy problémát a megszokott kiejtéstől való eltérés.

Kutatások szerint a gyermek kezdetben bármely nyelv fonémáit és fonémavariánsait megjegyzi, könnyedén utánozza. Az egynyelvű környezetben felnövő gyermek fonéma-kategorizáló képességét az anyanyelv tanulásával párhuzamosan, fokozatosan elveszíti. Tízéves kora után bármely nyelven csak anyanyelve artikulációs bázisát fogja tudni használni, s addigra a nyelv dallama is rögzül. A nyelv

zeneje a beszélt nyelv alkotóelemei közül a legkorábban és legszilárdabban kialakult rész, melyet a későbbiekben csaknem lehetetlen megváltoztatni. Ez természetesen a zenei nyelv elsajátítására is érvényes, vagyis az egyoldalú tananyagot, behatárolt zenei elemeket tartalmazó tananyag befolyásolhatja a zenét tanuló gyerekek befogadásának nyitottságát, hallási fogékonyságát. A *Látható hangok* zenei anyagának semleges hangjai és hangutánzásai megőrzik a hangok érzékelésének rugalmasságát és a

hangok reprodukálásához szükséges képlékenységet, vagyis nyitottá tesznek új nyelvek, zenei elemek megismerésére.

A hangérzékelés alapvető mind a zenében,

mind a beszédben, és gyakorlással fejleszthető a korai életévekben. A zeneoktatás gyakorlatából ismert tény, hogy a jó hallás kifejlődéséhez nem elég a kapott, öröklött adottság. Ha valaki nem fejleszti zenei képességeit, tehetségét mindennapos gyakorlással, akkor meggyengül vagy teljesen el is tűnhet a hangok finom árnyalatainak észlelési képessége. Hasonlóképpen egy

nyitottá tesznek
új nyelvek, zenei elemek
megismerésére

¹ A szerző a programról már több helyütt írt: Esztétikai foglalkozások 3-8 éves gyermekek kommunikációs fejlesztéséhez. Argumentum Kiadó, 2009; Napló egy rendhagyó zenei tábor életéről. *Új Pedagógiai Szemle*. 64. 1–2. sz., 117–123. Ezt az összefoglalót a program özdi megvalósításáról a Bozsik Viola által készített tudósításhoz kapcsolódóan közöljük. (A szerk.)

izom elsatnyulásához, elsorvadhat a zenei/hallási képesség is.

A hangok befogadása összetett folyamat. A fül és az agy közötti kiépült kapcsolat előfeltétele a hangok érzékelésének, regisztrálásnak, mely a megfelelő életkorban történő gyakorlással tudatosítható, fejleszthető, ezáltal a hangok tudatosan észlelhetők. A következő lépés a hallott hang átalakítása egy vizuális formává, vagyis a hang leírása, mind a zenében, mind a nyelvben. Ezáltal a fontos ismereteket írásban rögzíthetjük, ez a kommunikáció másik, közvetlen hangyi kapcsolat nélküli formája. A harmadik láncszem a hangkeltés és a hang újraalkotásának képessége. A gyermeknek képesnek kell lennie arra, hogy felidézze és újraalkossa az emlékezetében megőrzött hangokat. Ehhez az kell, hogy ez tudatos információként raktározódjék el emlékezetében, mind a beszédben, mind éneklésnél. Ugyanakkor a hallási kontrollnak is működni kell, hogy a kiadott hang teljesen azonos lehessen azzal, ami elhangzott.

Az olvasás folyamatában ezen túl azt a jelet is fel kell ismerni, amely a hangot vizuálisan megjeleníti, és ezután felidézni azt a hangot, amelyet a hangjel, betű képvisel. Itt található a gyermek kommunikációs fejlődésének egyik legnagyobb problémája: megtanulni a hang/szó átalakítását egy konkrét jelentésű vizuális formává, és ezt a jelentést hordozó vizuális formát, a leírt hangot ismét hallható hanggá/szóvá visszaalakítani. A hang és a jel kapcsolódásának folyamata is a korai években, három és hét éves kor között alakul ki. Ha a gyerek nem eléggé tudatos a hang tulajdonságainak megértésében, akkor nem alakulhat ki a kapcsolat a hang és annak vizuális jele között az optimális életkori szakaszban. Ezért fontos, hogy a

gyermek fejlesztő gyakorlatokon keresztül biztatást, támaszt kapjon a tudatos hangmegértéshez.

Hang és jel kapcsolatának több fokozata van, de az iskola csak a hangot és annak jelét, a betűt tanítja a gyerekeknek, nem ad lehetőséget a könnyebb fokozatok megismerésére, használatára, amely kapaszkodót adhatna a gyengébbeknek a hang-jel kapcsolat megértésére és megalapozására. Ebben sokat segíthet a zenei írás és az azt megelőző grafikus hanglejegyzés gyakorlata. Ezek a közbeeső lépéseknek a következők:

- Képi forma: a hanghoz hasonló, azonnal felismerhető.
- Grafikus forma: tartalmilag kapcsolódik a hallott jelenséghez/hanghoz.
- Ikonikus forma: kicsit elvontabb, de logikus viszony a hang és a jel között.
- Szimbolikus forma: hasonlóság és logika nélküli, kultúrákhoz kötött. Ilyenek a betűk és a számok.

Az íráskészség kialakítása könnyített változatban a következő lépésekben történhet: a hang-jel kapcsolat a hang mozgásának, rajzolatának megfigyelésével indul.

Eleinte a kézzel és a hanggal történő „rajzolás” egy időben irányított mozgás. A hang helyzetét, jelét a táblára vagy kártyákra rögzítjük, láthatóvá tesszük a gyerekek leképezési, képértelmezési szintjén. Később az állatok hangját, „beszédét” a gyerekek már önállóan, tudatosan lejegyzik, „írják”. Mindezt már az óvodában el kell kezdeni.

Az olvasási készség megalapozásához is vezet egy könnyebb út. A grafikus jelek könnyen érthetőek, ha a gyerekek maguk alkotják, írják le őket. A jellé átalakított hangokat vissza lehet varázsolni azokká a

biztatást, támaszt kapjon
a tudatos hangmegértéshez

hangokká, amiket rejtenek. A zenei jelek logikusak, azt jelentik, amit mutatnak: fel-le, rövid-hosszú, ugrás, ezért könnyen olvashatóak és írhatóak.

A nyelvi és zenei képességek szorosan összefüggnek egymással.

- A zenében és a szöveg hangzó formájában, a beszélt nyelvben közősek az alkotóelemek, a hangok tulajdonságai: hang-erő, tartam, hangmagasság.
- A zene és a nyelv hangzó és írott formájában fontos elem még a szünet, vagyis a jelentést befolyásoló tagolás, a hangsúly, ritmus és az intenzitás.

Az olvasási készség megalapozásához is vezet egy könnyebb út

A zenéhez kapcsolódó feladatok ezért nemcsak érzelmileg érintik meg a gyerekeket, hanem a zenei kódrendszer gyakorlása közben kialakítanak egy olyan alapvető strukturáló készséget, melyet más kódrendszerek megértésére is használni tudnak.

Példa egy foglalkozásra: Az állatok titkos nyelve

„Ma különös vendégeink vannak. Nem látشانak, csak a hangjukat hallhatjuk, abból kell kitalálni, kik ők!” Mindenki hallgatja az 1. hangképet, fokozatosan ismeri fel az állatokat (tűcsök, gólya, más madarak, békák). Dalokat éneklünk a felismert állatokról, és utánózzuk „beszédüket”. Kézi bábokkal, újra húzható kis állatfigurákkal még játékosabbá tehetjük a hangkeltés/utánzás érzékenységét fejlesztő gyakorlást. A gyerekeket ezt követően elvárásoljuk állatokká, ekkor már nemcsak hanggal, hanem mozgással is érzékeltetik az állatok karakterét, a hangjuk jellegét, majd beszédhangok nélkül, csak állatnyelven fejeznek ki valamilyen helyzetet,

történetet. Például a békamama megszidja a kislányát, vagy a gólyafióka panaszkodik, hogy éhes. Ha a gyerekek nagyobbak, akkor le is írjuk, mit mondanak az állatok, hogyan „rajzolnak a hangjukkal”. A gyakorlás végén minden állat hivatalos a békák báljára, ahol CD-n lévő zenére, hangképekre szabadon táncolhatnak, ritmushangszereken kísérhetik a dallamokat (hármás- és négyes ütemben). Minden feladathoz (kalandhoz) mozgásra alkalmas, ritmikus zenék is tartoznak (tánc, induló). A munkát e szel-
lemben folytatjuk tovább a hangok tulajdonságaival, a Vidám zenészek dalaival és a 120 európai játékdal feldolgozását tartalmazó CD segítségével.

A program az írás-olvasás alábbi rész-képességeit alakítja az iskoláskor kezdetére:

- Hallási: a hangok tulajdonságainak észlelési, differenciálási és analízis gyakorlataival előkészíti az olvasást.
- Látási: a hangok leképzésével a grafikai, ikonikus és szimbolikus fokozatokon át alakítja az írást.
- Kognitív: az elemzési és vizualizálási gyakorlatokon át szimbolikus gondolkodáshoz vezet.
- Mozgási: a mozgásos, ritmikai gyakorlatok – járás, tánclépések, a hangok tulajdonságainak megfelelő elmutogatása, kézmozgás a legegyszerűbb jelektől a mind bonyolultabb grafikus jelekig fokozatosan előkészíti az írásmozgás koordinációját.
- Érzelmi: a hangok érzelmi élményeit követő szóbeli feldolgozás, a dalszövegek életre keltése, előadása, a dramatizálás segíti az érzelmi fejlődést.

Ezeknek együttes hatásaként a program hatékonyan fejleszti a kognitív képességeket, a kommunikációs és a szociális

kompetenciát. A program egyedülálló sajátossága az, hogy a hang-jel kapcsolat differenciált formáival 3 éves kortól segítséget ad az írás-olvasás alapjainak kiépítéséhez, kialakítja annak alapvető feltételeit, segít a diszlexia megelőzésében.

A *Látható hangok* a kommunikációs kompetencia fejlesztésére alkalmas zene-pedagógiai program, amely azon a tényen alapszik, hogy a hang mind a nyelvi, mind a zenei kommunikációnak az alapköve. Újszerűségük többek közt abban áll, hogy nyelvi tartalom nélküli hangzó jelenségeket (állatok hangját, természeti és környezeti hangokat, valamint rájuk néha meglepően hasonlító hangszerek hangját) használja fel a gyermekek személyiségének, különböző intelligenciaterületeik fejlesztéséhez. A gyerekek egyszerű jelekké alakítják a hangok tulajdonságait, vagyis leírják azt, majd a hangjukkal „rajzolva”, hangzó formává alakítják a vizuális jeleket. Amikor a gyerekek hangmegértését segítjük a hangok jellel alakításának folyamatával, tulajdonképpen az írási-olvasási készségeket formáljuk. A gyakorlatok témái a hangmagasság, a hang ereje és hossza, a hangok mozgása és ritmusa, a hasonló és különböző hangok.

Módszere és anyagának alkalmazása hatékony segítséget nyújt a hátrányos helyzetű gyerekekkel dolgozó pedagógusoknak a felhalmozódott hátrányok leküzdésében, az esélyegyenlőség megteremtésében.

A *Látható hangok* programot kísérleti jelleggel vezették be párhuzamosan 2003-ban a svédországi Eskilstunában és 2004-ben Budapesten. A tapasztalatokról svéd nyelven készült beszámoló, melynek fő megállapítása, hogy a svéd csoportokban a bevándorló gyerekeket integráló iskolákban kiemelkedően javult a nyelvi, szövegértési és kommunikációs

készség, valamint a tanulási képesség. A program a lemorzsolódással veszélyeztetett gyerekek fejlődésében jelentette a legnagyobb segítséget. A kipróbálás alapján adtuk ki a programcsomag javított változatát. A gyerekek sokoldalú fejlesztéséhez új, élményszerű tartalmakat biztosít, gazdagítja a résztvevők zenei eszköztárát és európai játékdal-ismeretét. A *Látható hangok* fejlesztő módszer a jelenlegi óvodai programot újszerűen és komplexen gazdagítja, megkönnyíti az óvodából az iskolába történő átlépést.

*Fráter György Általános
Iskola, Gyergyóremete
A víz napja rendezvény
egyik jelenete*